

OILA SALOMATLIGINI TA'MINLASHNING IJTIMOY PSIXOLOGIK XUSUSIYATI

Mirzayeva Sayyora Rustamovna

CHDPI Psixologiya kafedrasida dotsenti, psy.f.f.d.

Mirzayeva Dilrabo Rustamovna

Toshkent shahar XTV tasarrufidagi AFIDUM psixologi

Oila-bu jamiyatning hujayrasi, kichik ijtimoiy guruh va shaxsiy hayotni tashkil etishning eng muhim shakli. Bu nikoh ittifoqi va oilaviy munosabatlarga asoslanib, er va xotin, ota-onalar va bolalar, aka-uka va opa-singillar hamda boshqa qarindoshlar birgalikda yashaydigan va birgalikdagi uy xo'jaligini boshqaradigan munosabatlardir. Oilaning eng muhim belgilari uning funksiyalari, tuzilishi va dinamikasi hisoblanadi. Funksiyalar oilaning kundalik nima bilan shug'ullanishi, tuzilishi, oila qanday ishlashi, dinamikasi, uning rivojlanish jarayonida qanday o'zgarishini ko'rsatadi. Oila a'zolarining muayyan ehtiyojlarini qondirish bilan bog'liq hayoti mavjud bo'lib, oilaning o'z vazifalarini bajarishi nafaqat oila a'zolari, balki butun jamiyat uchun ham muhimdir. Oila a'zolarining moddiy ehtiyojlarini qondirishi bilan bog'liq jarayonlar ularning jismoniy salomatligini saqlashga, tiklanishiga yordam beradi. Oilaning jamiyatda bajaradigan bir nechta muhim funksiyalari mavjud bo'lib, biz quyidagilarni sanab o'tishimiz mumkin:

Tarbiyaviy funksiya - oila erkak va ayolning otalik va onalik, bolalar bilan aloqada bo'lish va ularni tarbiyalashdagi shaxsiy ehtiyojlari, shuningdek, ota-onalarning bolalarda o'zlarini anglay olishlari bilan bog'liq. Jamiyat uchun bu funksiya bolalarning ijtimoiylashuvini va jamiyatning yangi a'zolarini tayyorlashni ta'minlaydi.

Hissiy funksiya - oila a'zolarining hamdardlik, hurmat, e'tirof, hissiy qo'llab-quvvatlash, psixologik xavfsizlik ehtiyojlarini qondirishni o'z ichiga oladi. Bu ruhiy salomatlikni saqlaydi, hissiy va shaxsiy barqarorlikni ta'minlaydi.

Ma'naviy (madaniy) aloqa funksiyasi - birgalikda bo'sh vaqtni o'tkazish, o'zaro ma'naviy boyitish zarurati bilan bog'liq va oila a'zolarining ma'naviy rivojlanishiga hissa qo'shadi.

Birlamchi ijtimoiy nazorat funksiyasi oila a'zolarining ijtimoiy normalarga rioya qilishlarini ta'minlaydi. Bu, ayniqsa, yoshi yoki klinik xususiyatlariga ko'ra, jamiyat normalariga muvofiq o'z xatti-harakatlarini qurishga qodir bo'lmaganlar uchun to'g'ri keladi.

Oilaning asosiy funksiyalarini bajara olmasligi oila a'zolarining jismoniy va ruhiy salomatligining buzilishiga, moslashuvning buzilishiga, oilaning buzilishiga olib keladi. Masalan, jinsiy-erotik funksiyaning buzilishi nafaqat oilaviy nizolar va ajralishlarga olib keladi, balki, oila a'zolarida og'ir nevropsixiatrik kasalliklarning paydo bo'lishiga olib keladi. Ota-onalarning o'z farzandlariga nisbatan birlamchi ijtimoiy nazorat funksiyasining bajarmasliklari deviant va huquqbuzarliklarning sababi bo'lishi mumkin.

Oilaning tuzilishi ikki turdagi munosabatlarga asoslanadi: hukmronlik -bo'ysunish, ya'ni bunda ierarxiya yoki hokimiyatni taqsimlash nazarda tutiladi, yaqinlik - uzoqlik oila a'zolari o'rtasidagi aloqa yoki hissiy masofaga asoslanadi. V.N.Drujininning fikricha, dominant oila a'zosi xavfsizlikni ta'minlaydi, oila a'zolari o'rtasidagi normal munosabatlarni saqlash uchun javobgardir, hayot istiqbollari belgilaydi va kelajakka ishonchni uyg'otadi.

Odatda, er yoki xotinning ota-onasi oilasida yashaganda, hukmronlik yanada qiyinlashadi. Ko'pincha oilada hokimiyatni onaning buvisi yoki otasining bobosi oladi. Buvi otaning ba'zi funksiyalarini bajara boshlagan oilada onaning funksiyalarini almashtiradi. Ota, o'z navbatida, oilaviy hayotda faol ishtirok etish huquqi uchun ona va buvisi bilan ziddiyatga tushadi. Ota-onalar o'rtasidagi munosabatlarda qiyinchiliklar yuzaga kelganda, o'g'il yoki qiz ko'pincha ota-onalarni tenglashtiradigan va oila ierarxiyasida eng yuqori pog'onani egallagan er-xotinlar o'rtasidagi hokimiyat uchun kurashda manbaga aylanadi. Bolalarning muammolari oldida, nikoh muammolari hech bo'lmaganda vaqtincha bartaraf etiladi, o'zlariga farzandiga kerak bo'lgan ota-ona sifatida qarash mumkin bo'ladi. Bu ota-onalarning alohida g'amxo'rlik manbaiga aylanadi, ular barcha sa'y-harakatlarini xatti-harakatlarni yaxshi tomonga o'zgartirishga yo'naltiradi. Shunday qilib, bolalarning xulq-atvoridagi buzilishlar oilani yaqinlashib kelayotgan ofatdan qutqarishga yordam beradigan himoya sifatida qaralishi mumkin. Boshqacha qilib aytganda, bola (aniqlangan bemor) o'zining muhim rolidagi bexabar, bir vaqtning o'zida ikkala ota-onaning yordamiga "go'yo" keladi.

Ba'zan oila a'zolari o'rtasidagi psixologik masofaning bo'lishini ko'rish mumkin. Ba'zi hollarda oilaning odatiy tarkibi o'zgarganda (onaning o'limi, otaning yo'qligi, farzandsizligi) oila darhol "xavf" guruhiga kiritiladi, chunki ta'lim va boshqa funksiyalarni bajarish buziladi. Bundan kam muammolarni munosabatlarning buzilishi bilan bog'lash mumkin emas. Shunday qilib, ota-onalar va bolalar o'rtasidagi

Hozirgi taraqqiyot bosqichida jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlarini tashkil qilishning istiqbollari: muammo va yechimlar. Xalqaro miqyosidagi ilmiy amaliy-anjuman. 2022 yil 28-29 aprel

juda uzoq masofa ularni yolg'iz avtonom hayotga olib keladi, past qiymat va ishonchsizlik tuyg'usini keltirib chiqaradi. Yana bir misol, turmush o'rtoqlar o'rtasidagi hokimiyat uchun kurash, bu ajrashgan har uch juftlikdan ikkitasida janjal uchun birinchi turtki bo'ladi. Yana bir misol - oila a'zolari o'rtasida uy vazifalarining teng taqsimlanmaganligi, bu ayollarning ortiqcha yuklanishiga, ularning chidab bo'lmas psixologik stressiga olib keladi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, bugungi kunda oila hayotini optimallashtirish, nikoh va bola-ota-ona munosabatlari samaradorligini oshirish, oilada bolalarni tarbiyalash muammolarini hal qilish bo'yicha ijtimoiy talab institutsionalizatsiya jarayonini tezlashtirdi va oilaviy munosabatlar tizimida quyidagi vazifalarga alohida ahamiyat qaratishni muhim masalaga aylantirdi:

- oilaning hayotiy siklining turli bosqichlarida funksional-rol tuzilmasini shakllantirish va rivojlantirish;

- nikohdan oldingi davrni, turmush o'rtog'ini izlash va tanlash xususiyatlarini shaxsda shakllantirish;

- nikoh munosabatlarining psixologik xususiyatlarini o'rganish;

- bola-ota-ona munosabatlarining psixologik xususiyatlarini o'rganish;

- turli yosh bosqichlarida bolaning rivojlanishida oilaviy ta'limning rolini o'rganish;

- me'yoriy bo'lmagan oilaviy inqirozlarni o'rganish va ularni bartaraf etish strategiyalarini ishlab chiqish.

Adabiyotlar

1. Маъмуров, Б. Б., & Хамраев, И. Т. (2020). Субъективные особенности ценностного отношения студенток к специальным тестам «АЛПОМИШ» и «БАРЧИНОЙ». In *Педагогическое образование: вызовы XXI века* (pp. 417-421). <https://scholar.google.com/scholar?oi=bibs&hl=ru&cluster=1813447085392371526>

2. Ма'муров, В. В. (2019). Forming Future Teachers' Competence in Educational Process Design based on Acmeological Approach. *Eastern European Scientific Journal*, (1). https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=aXmRXUAAAAJ&cst_art=20&pagesize=80&alert_preview_top_rm=2&citation_for_view=aXmRXUAAAAJ:UebtZRa9Y70C

3. Мамуров, Б. (2019). Физическая активность и развитие интеллекта человека. *Педагогическое образование и наука*, (6), 132-134. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=aXmRXUAAAAJ&cst_art=20&pagesize=80&alert_preview_top_rm=2&citation_for_view=aXmRXUAAAAJ:4TOpqG69KYC

4. Mamurov, B. B. (2017). Forming Skills of Academic Process Design for Future Teachers and Methods of Determining Its Quality. *Eastern European Scientific Journal*, (1), 156-159. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=aXmRXUAAAAJ&cst_art=20&pagesize=80&alert_preview_top_rm=2&citation_for_view=aXmRXUAAAAJ:hqOjcs7Dif8C

5. Маъмуров, Б. Б. АКЦИОЛОГИЧЕСКИЙ ПОДХОД В ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ К ПРОЕКТИРОВАНИЮ УЧЕБНОГО ПРОЦЕССА. *ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА*, 120. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=aXmRXUAAAAJ&cst_art=20&pagesize=80&alert_preview_top_rm=2&citation_for_view=aXmRXUAAAAJ:4DMP91E08xMC

6. Мамуров Б.Б. Акмеологический подход к воспитанию молодого поколения в наследии предков. http://www.manpo.ru/manpo/publications/ped_obraz/n2016_03.pdf#page=147

7. Mamurov Bakhodir B. Forming skills of academic process design for future teachers and methods of determining its quality. <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=28408580>

8. Маъмуров Б. Б. Бўлажак ўқитувчиларни шахсга йўналтирилган таълим-тарбия жараёнини лойиҳалашга тайёрлашда қўлланиладиган тамойиллар. Современное образование (Узбекистан), 2017. <https://cyberleninka.ru/article/n/b-lazhak-ituvchilarni-shahsga-y-naltirilgan-talim-tarbiya-zharayonini-loyi-alashga-tayyorlashda-llaniladigan-tamoyillar>

9. Mamurov B. B. The Need to Prepare Future Teachers to Design a Student-Centered Educational Process. *Eastern European Scientific Journal*, 2017. <http://journale.auris-verlag.de/index.php/EESJ/article/viewFile/600/596>

Hozirgi taraqqiyot bosqichida jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlarini tashkil qilishning istiqbollari: muammo va yechimlar. Xalqaro miqiyosidagi ilmiy amaliy-anjuman. 2022 yil 28-29 aprel

10. Мамуров Б.Б., Махмудов М.Х. [Акмеологическая составляющая образовательной культуры учителя](https://www.elibrary.ru/item.asp?id=36679921). философские и методологические. <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=36679921>

11. В Mamurov, A Mamanazarov, K Abdullaev, I Davronov. [Acmeological Approach to the Formation of Healthy Lifestyle Among University Students](https://www.atlantis-press.com/proceedings/isc-sai-20/125937241). III International Scientific Congress Society of Ambient ..., 2020. <https://www.atlantis-press.com/proceedings/isc-sai-20/125937241>

12. ББ Мамуров. [Акмеологический подход к воспитанию молодого поколения в наследии предков](http://www.manpo.ru/manpo/publications/ped_obraz/n2016_03.pdf#page=147). Педагогическое образование и наука, 2016. http://www.manpo.ru/manpo/publications/ped_obraz/n2016_03.pdf#page=147

13. N Sheludiakova, B Mamurov, I Maksymova. [Communicating the Foreign Policy Strategy: on Instruments and Means of Ministry of Foreign Affairs of Ukraine](https://www.shs-conferences.org/articles/shsconf/abs/2021/11/shsconf_iscsai2021_02005/shsconf_iscsai2021_02005.html). https://www.shs-conferences.org/articles/shsconf/abs/2021/11/shsconf_iscsai2021_02005/shsconf_iscsai2021_02005.html

14. Тураев М. М., Баймурадов Р. С., Файзиев Я. З. Интерактивные методы физического воспитания в вузах //Педагогическое образование и наука. – 2020. – №. 3. – С. 132-135.

15. Файзиев Я. З., Зиёев Д. Я. У. краткий исторический обзор развития физического воспитания и спорта //Academy. – 2020. – №. 9 (60).

Файзиев Я. З., Кузиева Ф. Эффективности использования национальных средств физического воспитания в учебном процессе //Вестник магистратуры. – 2020. – №. 3-1. – С. 95.